

KREAČNO-EVOLUČNÁ A PNEUMATICKO-ONTOLOGICKÁ INTERPRETÁCIA ZÁKLADNEJ SLOBODY A ZODPOVEDNEJ SLOBODY

JÁN LETZ, Katedra filozofie FH TU, Trnava

LETZ, J.: Pneumatological and Ontological Interpretation of the Essential and Responsible Freedom Seen from the Creationary and Evolutionary Point of View
FILOZOFIA 54, 1999, No 2, p. 73

The paper is a summary of the author's studies in the ontological basis of freedom. The author argues, that the Christian conception of freedom and its conception in the philosophy of the 20th century converge and make the understanding of man's freedom as the transcendental condition of all his spiritual activity possible. Further, he explains, how the concepts of "essential freedom", "metaphysical freedom" and "transcendental freedom" are related. In the second part of the paper the author develops a conception of essential freedom on the basis of his creationary-evolutionary philosophy. He sees the essential freedom as the freedom for the selfrealization of the inherent project of man's personal being, i. e. of his potentiality. This project is implemented in the process of man's spiritual-evolutionary ontogenesis - the essential freedom is thus being constituted in the pneumatic relationships to others and first of all to God. Thus the responsibility of freedom becomes evident. The ontological conditions of man's development are discussed as well. In conclusion the author depicts the pneumatological-ontological alienation of contemporary culture as the crisis in the enforcement of the responsible freedom.

Vo svojom príspevku sa pokúsime charakterizovať podstatu zodpovednej slobody, vychádzajúc z chápania slobody na jej ontologickom základe. Takéto chápanie zodpovednej slobody umožní porozumieť slobodu človeka ako vnútornú duchovnú silu, ktorej cieľavedomé uplatnenie umožní postupne prekonať ontologickú a pneumatickú odčudzenosť dnešnej kultúry Západu.

Najprv však musíme z historického hľadiska poukázať na konvergenciu biblického chápania slobody so súčasnými progresívnymi kresťansko-filozofickými chápaniami, ktoré odkazujú na bytostný základ slobody. Problematiku bytostného základu slobody priblížime v ďalšej časti z hľadiska našej kreačno-evolučnej a pneumatologickej ontológie, ktoré sme rozvinuli najmä v prácach *Metafyzika a ontológia* (1993) [1] a *Filozofická antropológia* (1994) [2]. A napokon v poslednej časti objasníme, čo je zodpovedná sloboda a aká je jej úloha pri prekonávaní duchovnej a mravnej krízy dnešnej kultúry Západu.

Kresťanské a kresťansko-filozofické chápanie slobody vo vzťahu k bytostnému základu človeka. V novozákonnom chápaní slobody nachádzame jasne vyjadrený negatívny a pozitívny význam slobody. V negatívnom zmysle ide o slobodu od hriechu a smrti, ale aj od zákona. Apoštol Pavol to vyjadril tak, že Boh nám daruje spásu nie "dielom zákona", ale "vierou Ježiša Krista". Veď podľa Pavla "...zákon živého ducha v Ježišovi Kristovi nás oslobodí od zákona hriechu a smrti" (Rim 8, 2 a 7, 3).

V pozitívnom zmysle je sloboda odovzdávanie, darúvanie sa niečomu či niekomu. Oslobodzujeme sa, aby sme sa stali slobodnými občanmi nielen v štáte na tomto svete, ale predovšetkým v Božom štáte. Vierou v Krista sa toto naše oslobodenie už začalo a ďalej sa uskutočňuje. Týmito novými, univerzálnymi občanmi sa stávame v plnom našom vedomí a zodpovednosti, teda nie ako duchovne nezrelí ľudia, ale ako Boží synovia a dcéry. Z tejto kresťanskej zrelosti a dospelosti vyplýva aj naša zodpovednosť v takejto slobode voči blíznym a voči Bohu. **Iba v takejto zodpovednej slobode povedomých občanov Božieho štátu sme schopní prevziať a ďalej odovzdávať Božie dedičstvo** ([3], 39-40).

Význam zodpovednosti pri chápaní slobody nachádzame už v starom Grécku. Tu sloboda občana v mestskom polis (eleutheria) nikdy neznamenal neviazanosť, svojvoľu, ale vždy sa chápala v nadväznosti na právo, zákon. A analogicky, v transcendentnom zmysle kresťanská sloboda v Božom štáte značí odovzdávanie sa, vstup do služby Bohu (1 Pt 2, 16). Veď ako hovorí **apoštol Pavol**, "k slobode sme povolani. Len nezneužívajte slobodu pod zámienkou tela, ale slúžte si navzájom v láske." (Gal 5, 13). Je to sloboda, ktorá nás privádza k tomu, že tvoríme plody ducha.

V kresťanskom chápaní slobody pôsobí "nový zákon", ktorý už nemá charakter zákona v bežnom ponímaní, ale je skôr živou normou, posolstvom či výzvou. Skrátka, je to zákon slobody, lásky a pravdy (nomos eleutherios). Môžeme teda povedať, že pravým evanjeliovým oslobodením sa oslobodzujeme od všetkých zákonov. **Dozrievame k slobode ako zrelé bytosti, ktoré si dobrovoľne berú na seba v plnej zodpovednosti najvyšší "zákon" lásky k Bohu a k blíznym.**

Z toho vidno, že **až skutočným, evanjeliovým oslobodením sa odkrýva naša pravá, vnútorná sloboda**, v ktorej jedine sme schopní dať našu kresťanskú existenciu do služby lásky. V tomto zmysle treba chápať hlboké Pavlove slová: **"K slobode nás Kristus oslobodil"** (Gal 5, 1). Filozoficky to môžeme vyjadriť tak, že kresťanským oslobodením sa odkrýva naša osobná sloboda s jej bytostným základom a len v takomto odkrytí a spoznaní našej slobody môžeme ju pochopiť ako zodpovednú.

Kresťanský orientovaná filozofia bola dlho pod vplyvom zúženého, nie dostatočne celostného chápania slobody. Tak **Augustinus** videl koreň slobody v možnosti radikálneho rozhodnutia medzi dobrom a zlom až medzi spásou a zatratením. Sloboda je pre Augustina zaujímavá len ako predpoklad mravného konania.

Tomáš Akvinský chápe slobodu celostne - poníma ju jednak ako slobodu od vonkajšieho určenia (libertas ab coactione) a jednak ako slobodu od vnútorného určenia (libertas ab interna determinatione) ([3], 47). Zodpovednosť slobody mu garantuje tzv. vnútorná norma (regula) a miera (mensura) konania. Táto má základ jednak v nevyhnutnej orientácii človeka na dobro ako také a jednak v slobodnej voľbe nejakého konečného dobra spoznaného ako dobré. Treba však povedať, že takáto "sloboda voľby" či "sloboda poznávania" neodkrýva samotný bytostný koreň slobody, ale najvyšš len naň ukazuje. Tomáš neodpovedá na otázku, **v čom treba vidieť prvotnú slobodnú bázu umožňujúcu slobodnú voľbu v konaní a poznávaní.**

V niektorých prúdoch kresťanskej filozofie 20. storočia nájdeme vážne pokusy o riešenie tohto problému. Uvedieme aspoň niekoľko reprezentatívnych názorov.

1. Transcendentálni novotomisti (J. B. Lotz, W. Brugger, K. Rahner, E. Coreth a i.) odkrývajú ontologický základ slobody ako tzv. **základnú slobodu**, ktorú chápu ako transcendentálnu podmienku možnosti uskutočňovania každého slobodného konania a poznávania. Vychádzajú pritom z teórie Tomáša Akvinského "reditio completa ad seipsum" [4]. V zmysle tejto teórie je ľudské bytie na takom stupni uskutočnenia (in actu), že je duchovné a v dôsledku toho sa sebauchopuje vo svojom bytostnom základe. **A práve toto sebauchovanie bytostného základu človekom možno podľa nich považovať za základnú slobodu.** Podľa Lotza ([5], 363) každé sebavedomie, sebaavedomenie a sebadisponovanie ľudskej osoby predpokladá a zahŕňa toto reditio completa ľudského personálneho vedomia k svojmu bytostnému základu. Reflexia personálneho ľudského ducha sa teda nevyhnutne spája so slobodným sebauchopením jeho bytia. A toto sebauchopenie a sebadisponovanie človeka, siahajúce skrze jeho duchovnosť až po jeho bytie, je základnou slobodou. Základná sloboda podľa Lotza je sebadisponovanie vlastným personálnym bytím, umožnené sprostredkovanou slobodnou duchovnou činnosťou.

E. Coreth si vypomáha základným zákonom štruktúry ľudského správania, prevzatým od H. Plessnera - zákonom sprostredkovanej bezprostrednosti. Túto **spostredkovanú bezprostrednosť** možno považovať za základnú slobodu. Ona je podmienkou možnosti každého slobodného duchovného konania človeka ([6], 68-69).

2. Hermann Krings ([7], 86-90) chápe túto základnú slobodu ako transcendentálnu slobodu, t.j. ako neprekročiteľný ontologický horizont, ktorý je podmienkou možnosti každého slobodného konania. Krings chápe transcendentálnu slobodu ako generovanie určitého primárneho transcendentálneho pravidla, ako nepodmienené, slobodné rozhodnutie pre slobodu. **Transcendentálna sloboda je aj primordiálnym aktom, v ktorom a ktorým sa sloboda otvára slobode.** Je nepodmienenou aktualitou rozhodnutia človeka, ktoré sa môže, ale nemusí uskutočniť. Túto aktualitu Krings nazýva transcendentálnym sebaurčením a sebaustanovením, v ktorom sú prítomné tieto momenty: pôvodné sebaotvorenie; otvorenie obsahovosti ako sebasprostredkovanie; vlastné bytie v novej otvorenosti.

Transcendentálna sloboda je teda otvorenosťou bytia, v ktorej sa bytie primordiálne určitým smerom a určitým spôsobom rozvrhuje.

Krings však zdôvodňuje aj zodpovednú slobodu. Obsahom idey transcendentálnej slobody je podľa neho akceptovanie slobody každého človeka, uznanie každej ľudskej osoby a jej dôstojnosti. Jeho idea slobody ho teda vedie ku komunikatívne, predovšetkým interpersonálnemu porozumeniu. **Transcendentálna sloboda sa teda uskutočňuje nie ako sloboda individuí, ale ako sloboda v komunitárnom spoločenstve,** v ktorom sa ponecháva priestor pre uplatnenie slobody každého jej člena, ale zodpovedne, vždy vzhľadom na druhých.

3. F. W. J. von Schelling ([3], 87-89) dospel vo svojej "filozofii slobody" k záveru, že podmienkou možnosti legitímneho uplatnenia slobody je Božia sloboda, ktorá je absolútnou a primárnou slobodou. **Až Božia sloboda umožňuje zodpovednú slobodu človeka. Bez nej by človek nemohol nájsť mieru svojej slobody.** Len vďaka Božej slobode môže svoju slobodu uskutočniť ako reálnu slobodu. Človek sa otvára k svojej bytostnej (t.j. základnej) slobode len tým, že sa otvára Bohu. Pre sebanájdenie

človeka v bytostnej slobode a pre jej zodpovedné uskutočnenie v duchovnom a mravnom konaní je podľa Schellinga nevyhnutný živý vzťah človeka k Bohu, t.j. viera. Týmto smerom sa uberal aj S. Kierkegaard, K. Jaspers a iní, ktorí však chápanie viery jednostranne existencializovali a odtrhli ho od bytostného základu.

4. V bergsonovsko-biranovskej línii kresťanskej filozofie vystupuje do popredia chápanie slobody ako osobitej ontologickej kvality dynamického a personálneho "ja".

Podľa **H. Bergsona** ([8], 145) ontologickým základom slobody je "le moi profond", t.j. dynamické bytie, ktoré charakterizuje jeho prchavá pôvodnosť unikajúca našej introspekcii. Metafyzickou mierou bytostného prúdu je *durée*. Toto bytie je pôvodnou základnou slobodou, otvárajúcou nové bytostné alternatívy pre duchovný vývoj človeka. Našou sekundárnou slobodou, uplatňovanou v slobodnej voľbe, len akcentujeme jednu z týchto základných tendencií ľudského bytia.

Bergsonova základná sloboda je teda spojitým, spontánnym procesom prameniacim z *durée*. Táto sloboda podmieňuje evolúciu ako stály prúd obohacujúci sa o nové bytostné kvality. **Takýto ontotvorný proces je možný len v základnej slobode tohto *durée*. Základná sloboda je teda podmienkou možnosti "l'évolution créatrice".**

Ani **Louis Lavelle** ([9], 179) nechápe slobodu primárne ako voľbu medzi dvoma alternatívami uskutočňovanú vo vedomí. Ontologickým základom slobody je sloboda vychádzajúca z celého personálneho bytia človeka, **v ktorej sa toto bytie volí samo.** Inými slovami, je to základná sebauvoľba ľudského personálneho bytia. Takáto voľba však podľa Lavella nie je možná bez participácie na Božom stvoriteľskom akte. Človek sa teda stáva zodpovedne slobodným až po odkrytí tohto svojho primárne slobodného, ontologického sebadisponovania, ktoré je možné iba v participácii na Božej činnosti.

Ani francúzski personalisti nevidia základ slobody v slobodnom rozhodnutí, ale v sebauchopení a sebazvolení vlastného bytia, ktoré zahŕňa aj základnú zameranosť tohto bytia do budúcnosti.

Tak podľa **E. Mouniera** ([11], 46-47) základná sloboda a sloboda duchovnej voľby sú len dva aspekty jednej a tej istej iniciatívy. Jeden aspekt predpokladá druhý.

M. Nédoncelle ([12], 88), významný dialogický personalista, vidí jadro slobody v interpersonálnom vzťahu, dovŕšenom v reciprocite vedomí, ktorá odkazuje na spoločný ontologický základ "my". Doslova píše: "Vo vnútri reciprocity vedomí konvergujú navzájom láska, sloboda a večnosť osôb."

5. **Dietrich von Hildebrand** a filozofi jeho fenomenologickej školy ([13], 145-147) ukázali, že základnú slobodu nemožno vysvetliť mimo rámca kresťanského personalizmu. Sloboda sa totiž vždy uskutočňuje v interakcii osôb a naplňuje sa v láske. Podľa Hildebranda sloboda sa prejavuje v ľudskej osobe tým, že jedine táto osoba sa môže potvrdiť skrze seba samu. Týmto svojim sebaopotvrdením však osoba ešte nezdôvodní svoju existenciu, ale potrebuje k tomu ďalšie osoby, principiálne až celé ľudské spoločenstvo. **Bytostný základ slobody sa môže podľa neho odkryť iba skrze takéto spoločenstvo osôb.** John Crosby ([14], 9, 143) objasnil touto osobitou fenomenologickou metódou vnútornú spojitosť medzi jedinečným sebaovlastnením slobody vo vedomí a bytí a jej etickou transcendenciou. **Až v eticky profilovanom konaní sa podľa neho odkrýva bytostný základ slobody.**

6. Naše chápanie bytostného základu slobody z hľadiska kreačno-evolučnej a pneumatickej ontológie. Pre nedostatok priestoru prezentujeme náš filozofický koncept tézovite, pričom sa odvolávame na hlavné publikované práce.

Ontologickým základom slobody človeka je jeho bytie, vyznačujúce sa relatívne vysokým stupňom bytostnej autonómnosti. Realita existuje v základnej podvojnosti ontologického relatívna a ontologického absolútneho. Charakterizujeme ju základnými modmi náhodnosti a nevyhnutnosti ([1], 248). Nevyhnutnosť je pritom podmienkou náhodnosti. Kontingentná realita má zrejme **stupňovitú ontologickú výstavbu**. Mierou stupňovitej výstavby kontingentnej ontologickej reality je **bytostná autonómnosť**, ktorá je významným atribútom každej entity. Vyjadruje sa prostredníctvom nej, podľa toho, nakoľko entita existuje sama od seba a v sebe a nakoľko je jej bytie podmienené inými bytiami. Bytostná autonómnosť človeka je najvyššia medzi vesmírnymi entitami.

Čím je bytostná autonómnosť entity vyššia, tým táto entita viac určuje svoje okolie a menej je určovaná. Od určitého stupňa - od človeka - nadobudne táto entita charakter **základnej bytostnej vyvýšenosti**, vďaka ktorej určuje nielen druhé entity, ale aj seba samu. V tejto ontologickej vyvýšenosti je entita schopná vytvárať transcendentálne vzťahy k svojmu okoliu i k sebe samej. Ontologickým základom tejto transesciálnej vzťahovosti entity-človeka je jeho bytostná alebo základná sloboda.

Musíme si uvedomiť, že **ontologický základ slobody sa nemôže odvodiť z bytia ako z uzavretej danosti, ale z bytia ako bytostnej otvorenosti**, t.j. z bytostne pokračujúceho bytia: U Heideggera bytostná otvorenosť bytia nie je takouto otvorenosťou v pravom slova zmysle. Pravá bytostná otvorenosť bytia je totiž **bytostná otvorenosť voči vznikaníu nového bytia** ([3], 230). A len v bytostnej otvorenosti takejto povahy je možná pravá sloboda. Günter Figal správne postihol [15], že absolútnosťou prítomnou v každom bytí je stále sa obnovujúce a uskutočňujúce vznikanie bytia. Toto **vznikanie bytia však nemôže mať základ v existujúcom bytí, ale predovšetkým v tom, čo každé bytie entity presahuje, a to je božské Actus esendi**. Ono je vnútrobytostnou i transbytostnou podmienkou možnosti utvárania nového bytia. Bez tejto podmienky nemožno hovoriť o bytostnej otvorenosti bytia. Táto otvorenosť má totiž zmysel len voči novému bytiu, ktorého pôvodcom však nemôže byť nijaké bytie, ale jedine tento *Actus esendi*.

Ako vyplynulo z prvej časti, pôvodným, neodhateľným atribútom bytia človeka je jeho základná sloboda. **Ontologickou konštitúciou bytia človeka však nie je len jeho základná sloboda, ale aj jeho základná určenosť**. Bytie človeka môže existovať len vo svojej totálnej určenosti, a to tak, že je určené sebou a druhým. A nakoľko je určené sebou, natoľko je konštituované základnou slobodou.

Človek môže spoznať svoju základnú slobodu v situácii svojej bytostnej otvorenosti duchovnou intuíciou. Spoznáva ju ako to, čo je síce ľudskému bytiu najvlastnejšie, čo sa však nedá tematizovať. Táto sloboda podmieňuje a sprevádza každé ľudské poznávanie a skúsenosť. Z tohto hľadiska môžeme základnú slobodu charakterizovať ako nadskúsenostnú podmienku možnosti každej skúsenosti a poznávania i každého ľudského činu ([2], 79).

Základná sloboda sa dotýka celého správania človeka. Transcendentáliá možno poznávať len vďaka základnej slobode. Jediné na jej základe možno budovať akúkoľvek duchovnosť. Ona je podmienkou možnosti každého duchovného konania, každej duchovnej a intelektuálnej aktivity. Platí však spätne aj to, že týmto konaním a týmito aktivitami sa stáva vlastnou slobodou chcenia a konania. Preto slobodu v zmysle základnej slobody možno chápať aj ako bytostný konštitutívny prvok ducha. Veď duchovné bytie je svojou podstatou slobodné. A. Boliolo charakterizuje slobodu ako svedectvo o transcendentii ľudského ducha vzhľadom na všetko, čo je ohraničené a čiastkové.

Keď hovoríme o základnej slobode, hovoríme o metafyzickej podstate slobody alebo o metafyzike slobody. Chceme tým hlavne zdôrazniť, že determinácia každého chcenia človeka sa ustanovuje v jeho vlastnom rozhodnutí. To je možné len tak, že každé **takéto rozhodnutie má základ v určitom základnom netematizovateľnom ontologickom predrozhodnutí**, že každá voľba vychádza z určitej základnej ontologickej predvoľby.

Medzi intencionalitou a základnou slobodou existuje základná filiácia a komplementarita. Kým základnou ontologickou podmienkou (nielen podmienkou vedomia!) smerovania aktivít a konaní človeka je tzv. **intencionalita** ([16], 127-136), **základná sloboda je podmienkou možnosti uplatňovania tejto intencionality**.

Základnú slobodu z hľadiska ontologických princípov kreačno-evolučného bytia, t.j. princípov potencionality a aktuality ([1, 256]), možno chápať ako reálno-ontologickú možnosť kreačno-evolučného uskutočňovania potencionality človeka v rozličných bytostných alternatívach: u človeka má potencionalita charakter bytostného rozvrhu, v ktorom sú obsiahnuté všetky bytostné alternatívy človeka, ktoré sa môžu uplatniť pri jeho duchovno-evolučnej ontogenéze. **Potencionalita človeka je taká potencionalita, ktorá sa sama zo seba a sama od seba rozvrhuje. A základnú slobodu v tomto prvotnom ontologickom zmysle treba chápať ako slobodu sebauskutočnenia tohto rozvrhu.** Slobodu teda treba vidieť jednak v prvotnej základnej voľbe ontologickej alternatívy človeka a jednak v rozličných voľbách tohto duchovného sebauskutočňovania.

Základná sloboda je teda základná bytostná nepodmienenosť tohto sebauskutočnenia. Je v podstate tým, čím je v človeku toto sebauskutočnenie určené len týmto človekom a nikým iným. Lavelle v tomto kontexte hovorí aj o koreni slobody, ktorý spočíva v **základnej dispozícii personálneho bytia človeka zvoliť si seba samé**.

Intencionalita i základná sloboda korenia v potencionalite. Prvá je základnou zameranosťou v rozvojovom a vývojovom sebauskutočňovaní človeka, kým základná sloboda vyjadruje základnú nepodmienenosť tohto sebauskutočnenia, t.j. v zásade mieru určovania tohto sebauskutočňovania len samotným človekom. Ide vlastne o bližšie konkretizovanie bytostnej autonómnosti človeka ([2], 86).

Intencionalita i základná sloboda sú transcendentálno-transcendentné bytostné kvality potencionality. Prvou sa uplatňuje základné smerovanie duchovnej evolúcie človeka, v ktorom sa odkrývajú jeho bytostné obsahovosti, druhou sa umožňuje to, že toto smerovanie je výsledkom prvotnej ontologickej predvoľby.

Bytie človeka chápané v jeho radikálnej otvorenosti voči svetu i voči Bohu ontologicky ešte nekonštituuje základnú slobodu. Tá sa ontologicky konštituuje až vtedy, keď táto otvorenosť voči ľudským osobám a voči božským Osobám pneumaticky narastá

a "napĺňa sa" pneumatickým bytím [16]. Inými slovami, **základná sloboda sa plne ontologicky konštituuje v pneumatickom vzťahu človeka k druhým ľuďom a k Bohu:** človek vo svojej duchovno-evolučnej ontogenéze môže vďaka završeniu jeho existenciálnych skúseností a poznávaní, ktoré sú bytostne angažované a otvorené ([15], 154-163), ďalej ontologicky rásť v pneume (t.j. v duchu človeka v jeho pôvodnom biblickom význame). **Pneumu však nemožno nijako hypostazovať, ale treba ju chápať ako živý, duchovno-ontologický vzťah človeka k ľuďom a predovšetkým k Bohu.** Je vlastne ontologicko-inteligibilným médiom vzťahu medzi ľudskými osobami, ako aj vzťahu medzi týmito osobami a Bohom ([2], 45-48).

Táto ontologicko-pneumatická schopnosť človeka umožňuje jeho vyššie duchovné poznanie a porozumenie, ako aj praktizovanie slobody. To všetko je totiž možné len v ontologickom priestore pneumatických vzťahov človeka k druhým ľuďom a k Bohu. V tomto priestore sa utvára postupne "nový človek", otvorený svojmu eschatologickému završeniu. Pneumatické bytie má charakter "inteligibilne presvetleného" a "vznášajúceho sa bytia" a možno ho interpretovať aj ako naplnenie či výsledok základnej slobody. **Základná sloboda sa teda neodkrýva vo vedomí ani v reflexívnom vzťahu tohto vedomia k bytostnému základu človeka, ale vo vzťahu k pneumatickému bytiu.**

Základná sloboda sa vo svojom uskutočnení dá porozumieť v pneumatickom bytí vo svojej ontologickej limitovanosti, a to ako zodpovedná sloboda. Inými slovami, **bytostná obsahovosť potencionality človeka sa odkrýva v pneumatickej realite ako jeho zodpovedná sloboda.** Teda zodpovednou slobodou človeka môže byť len jeho **pneumaticky naplnená sloboda**, v ktorej sa uskutočňuje interpersonálny dialóg [17].

Bytostná autonómnosť človeka nie je len vyjadrením miery kontingencie bytia "zhora nadol", t.j. vzhľadom na nulovú ontologickú autonómnosť, ale aj "zdola nahor", t.j. vzhľadom na nekonečné jestvovanie Boha "bez miery". Sloboda človeka je teda ohraničená "zhora", a to principiálne ontologicky. Aktuálnym výrazom tejto limitovanosti v pneumatickej sfére je zodpovedná sloboda.

Základná sloboda porozumená vo svojom bytostnom základe človeka, ale aj vo svojom uskutočnení v pneumatickom vzťahu ako zodpovedná sloboda je zároveň najvlastnejšou duchovnou silou človeka.

Záverom možno povedať, že človek môže svoju slobodu uplatňovať ako zodpovednú len vtedy, keď ju odvíja od základnej slobody v pneumatickom bytí. Dnešná kultúra je v kríze, lebo trpí na veľkú mieru **absencie pneumatického bytia.** Je to kultúra pneumaticko-ontologicky vyprázdnená ([1], 312), spočívajúca poväčšine na pyšných, no veľmi krehkých **výtvoroch** človeka; teda nie na kreačno-evolučných **útvaroch** Boha, na ktorých participuje človek.

Dnešný človek je touto pseudokultúrou značne determinovaný a nútený ďalej pokračovať vo svojej svojmocnej činnosti. Nezostáva mu nič iné, iba sa radikálne týmto determinujúcim silám vzoprieť a oslobodiť sa v duchu a pravde. Len potom človek dokáže zodpovedne konať a **vytvárať novú kultúru v úzkej súčinnosti s Bohom**, ktorá už bude mať pneumatický základ.

- [1] LETZ, J.: Metafyzika a ontológia. Príspevok k tvorbe kreačno-evolučnej ontológie. Bratislava, Charis 1993.
- [2] LETZ, J.: Filozofická antropológia. Príspevok ku kreačno-evolučnému porozumeniu človeka. Bratislava, Charis 1994.
- [3] CORETH, E.: Vom Sinn der Freiheit. Innsbruck/Basel/Wien, Tyrolia Verlag 1985.
- [4] THOMAS AQ.: Scg. IV, cap. 11.
- [5] LOTZ, J. B.: Geistiger Selbstvollzug und Sein. In: Der Mensch im Sein. Freiburg/Basel/Wien, Herder Verlag 1967.
- [6] CORETH, E.: Co Je člověk? Základy filozofické antropologie. Praha, Zvon 1994.
- [7] KRINGS, H.: Reale Freiheit - Praktische Freiheit - Transzendente Freiheit. In: Simon, J. (Hg): Freiheit. Theoretische und praktische Aspekte des Problems. Freiburg/München 1977.
- [8] BERGSON, H.: O organizácii stavov vedomia: sloboda. In: Bergson, H.: Filozofické eseje Bratislava, Tatran 1970, Slovenský spisovateľ 1970.
- [9] LAVELLE, L.: De l'éternité spirituelle. Paris 1955.
- [10] MOUNIER, E.: Le personalisme. Vendome Mars, PUF 1992.
- [11] MADINIER, G.: La conscience morale. Paris, PUF 1969.
- [12] NÉDONCELLE, M.: Explorations personnelles. Paris, Aubier-Montaigne 1970.
- [13] SEIFERT, J.: D. von Hildebrand und seine Schule. In: Christliche Philosophie im katholischen Denken des 19. und 20. Jahrhunderts. Band 3: Moderne Strömungen im 20. Jahrhundert. Graz/Wien/Köln, Styria Verlag 1990.
- [14] CROSBY, J.: Person and Transcendence. In: Aletheia, 1983, No. 3.
- [15] LETZ, J.: Teória poznania. Systémové a experienciálno-evolučné porozumenie poznania. Bratislava, ÚSKI 1972. (2. vyd. FHV, UKF Nitra 1997).
- [16] LETZ, J.: Ontologicko-pneumatický základ personálnosti človeka. In: Zborník z I. slovenského filozofického kongresu, Bratislava 10.-11. novembra 1995. Bratislava, Filozofický ústav SAV 1996, s. 210-214.
- [17] LETZ, J.: Ontologicko-pneumatický základ autentického etického konania. In: Sloboda a etické konanie. Zborník z medzinárodnej rakúsko-slovenskej konferencie, Nitra 23.-24. novembra 1995. Nitra, VŠPg FHV Nitra 1996, s. 210-214.

Prof. Ing. Ján Letz, CSc.
 Katedra filozofie FH TU
 Hornopotočná 23
 917 01 Trnava
 SR